

L'any (fals) del telescopi

Publicar una efemèride que no ho és pot semblar poc adequat. Potser tocaria parlar de l'actual Any Internacional de l'Astronomia, però pensem que val la pena recordar breument el que se sap sobre l'origen del telescopi, sobretot tenint en compte que l'any passat algunes institucions es van dedicar a celebrar el 400 aniversari de la creació d'aquest invent. És de justícia, una vegada més, dir que no es pot afirmar que fos fa quatre-cents anys ni tampoc es pot adjudicar l'autoria a cap holandès.

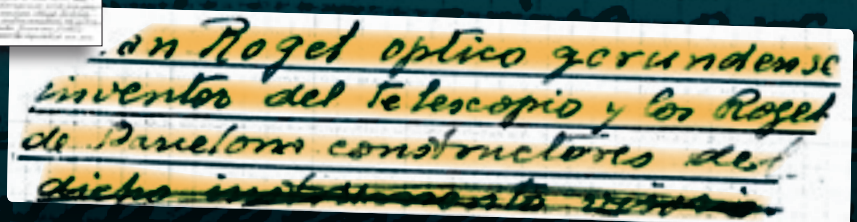
És cert que el 1608, com a mínim, dos fabricants de lents neerlandesos, amb pocs dies de diferència, van demanar la patent per a un instrument òptic amb el qual es podia observar objectes llunyans. Un d'ells era Johannes (Hans) Lipperhey —nascut a Alemanya però ciutadà de Middelburg, Zelanda— i l'altre, Jacob Metius, també de Middelburg. En ambdós casos es va desestimar la petició davant la possibilitat que cap d'ells en fos el pioner. Un tercer habitant d'aquesta ciutat zelandesa en va reclamar l'autoria sense èxit, Sacharias Jansen. Els Estats Generals dels Països Baixos no anaven errats en la decisió. Diversos historiadors de la ciència espanyola han posat sobre la taula les pistes que porten fins al gironí Joan Roget com al possible responsable de la construcció del telescopi més antic que es coneix. Com afirma l'historiador de la ciència Mariano Esteban Piñero, arran d'un article publicat a *History today* (octubre de 2008) on es descobreix l'autoria catalana del telescopi, «aquesta hipòtesi va ser publicada ja fa més de cent anys, concretament el 1891, pel matemàtic, historiador i director de la Impremta Nacional D. Felipe Picatoste a *Apuntes para una Biblioteca Española*».¹ Recordem-la tot seguit.

El primer testimoni que dona suport a aquesta teoria és el científic milanès seguidor de Galileu, Girolamo Sirturo. Després d'un llarg viatge per Europa amb l'objectiu de conèixer els detalls de la invenció del telescopi, Sirturo en va publicar les observacions a *Telescopium sive Ars perficiendi novum illud Galilaei visorium instrumentum ad sydera* (Frankfurt, 1618). En les seves pàgines explica que, a Girona, un home vell se li va acostar i li va demanar de manera insistent per veure el telescopi que portava. Finalment, hi va accedir i, després d'haver-lo observat, l'home li va demanar que l'acompanyés a casa seva. Amb el pany tancat, el gironí li va deixar veure l'armadura envellida d'un telescopi. Sirturo escriu: «Aquest home havia estat en altres temps constructor d'ulleres, i allà estava latent tot el telescopi.» El deixeble de Galileu va demanar permís al vell per anotar-ne les proporcions. Quan un temps després, el 1611, va ser davant un telescopi procedent del mateix Galileu, el va poder comparar amb el d'aquell vell gironí i es va adonar que eren gairebé idèntics. Com us podeu imaginar, aquell home que Sirturo va trobar en el periple era Joan Roget.

A mitjan segle passat, l'historiador català Josep Maria Simón de Guilleuma va voler aprofundir en aquesta història i va començar a investigar la família Roget i la possible invenció del telescopi a Catalunya. Va recuperar el nom de Joan Roget —Sirturo només l'anomena pel cognom— i va trobar la documentació necessària per compondre un quadre

familiar que inclou els nebots, que a Barcelona van seguir el llegat familiar com a constructors de telescopis; citant Sirturo, «ningú els ha traçat més exactes que aquests germans Roget». La recerca el va portar fins al que ell anomena «una clara al·lusió a l'obra de Joan Roget»² i és el testimoni escrit de tres instruments que el vell gironí podria haver construït: una «ullera llarga guarnida de llautó», tal com descriu l'inventari dels béns de Pedro de Carolona, ciutadà de Barcelona mort el 1593; «una ullera de llarga vista» propietat del mercader barceloní Jaume Galvany i venuda en subhasta el 5 de setembre de 1608 (un mes abans de les successives peticions de patents per part dels holandesos); i «una ullera de llauna per mirar de lluny» que consta en l'inventari dels béns d'un altre mercader, Honorato Graner, també resident a Barcelona, redactat el 1613. Guilleuma va presentar els resultats de les investigacions al XI Congrés Internacional d'Història de les Ciències el 1959 i la seva hipòtesi continua vigent per als historiadors de la ciència. En el *Diccionario histórico de la ciencia en España* (Barcelona, 1983) s'afirma que la hipòtesi sustentada per Guilleuma, que situa Catalunya com un dels llocs on es va inventar el telescopi, «sembla plenament justificada, i probablement els membres de la família Roget són els artífexs de dita invenció». Com dèiem al principi, ni fa quatre-cents anys ni se'n pot assegurar l'autoria neerlandesa. |

.....
Esborrany de José M. Simón de Guilleuma per al guió del programa que es va emetre el 1959 a Ràdio Barcelona parlant de Joan Roget. ▼

© Arxiu Històric de la Ciutat (Barcelona)

1. Publicat al bloc de Javier Armentia *Por la boca muere el pez*, <<http://javarm.blogalia.com>>.

2. SIMÓN DE GUILLEUMA, José M. (1959), «Juan Roget, óptico gerundense, inventor del telescopio, y los Roget de Barcelona, constructores del mismo», *Boletín del Instituto Municipal Histórico de Barcelona*, Barcelona, Institut Municipal d'Història de Barcelona (transcripció de la radiació feta a Ràdio Barcelona el 19 d'octubre de 1959).